

С. О. Булатова
кандидат історичних наук
Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
м. Київ

**ОГЛЯД РОДОВОГО АРХІВНОГО ФОНДУ
БОЛСУНОВСЬКИХ У ЗІБРАННІ
ІНСТИТУТУ РУКОПISУ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ
УКРАЇНИ ІМЕНІ В.І. ВЕРНАДСЬКОГО**

Дослідження та історична реконструкція родових бібліотечних і архівних зібрань нині набувають особливого значення в контексті вивчення культурної спадщини України. Одним із таких ретроспективних документальних зібрань, що зберігається у фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського, є фамільний архів Болсуновських.

Рукописні джерела Болсуновських надійшли до відділу рукописів Бібліотеки 4 липня 1942 р. у складі комплексу документальних матеріалів “Музей видатних діячів України”¹.

Фамільний архів Болсуновських (ф. 237) містить документи кількох поколінь польського шляхетського роду, хронологічні рамки архіву охоплюють період від 1829 до 1921 р². Болсуновські належали до гербу “Kościeszka”, представники роду, за даними з “Родзінки” С. Уруського, походили з Волині, були нобілітовані у 1835 р. та вписані до книг шляхти Волинської губернії. Інші конкретні відомості містяться у виданні “Rocznik szlachty polskiej” Є.С. Дуніна-Борковського, який визначав київське походження цього роду від початку XVI ст. та вказував деяких представників лінії Болсуновських³.

Судячи зі складу документів, основним фондоутворювачем слід визначити Кароля Васильовича Болсуновського, водночас в архіві представлені матеріали його батька – адвоката Базиля (пом. 1861) й братів батька – Юзефа (1797 – 1880), полковника російської армії, та Кароля (1801 – 1881), а також сестер батька – Теклі й Софії; сестер Кароля – Генрієти й Антоніни⁴.

Досліджуючи склад фонду Болсуновських, не маємо підстави вважати його типовим шляхетським родовим архівом у повному обсязі, оскільки у ньому не збереглися документи правового й генеалогічного характеру, що було обумовлено певною мірою розпорощенням родинного архіву (зокрема, нині його частина – матеріали К.В. Болсуновського – зберігається також у ЦДІАК України⁵). З найраніших у хронологічному відношенні архівних матеріалів Інституту рукопису виокремлюються лист Юзефа Болсуновського брату з Голдингена від 15 лютого 1829 р. (ф. 237, № 314), рахунки братів Базиля та Кароля по утриманню родинного маєтку у м. Сквирі від 4 серпня 1842 р. (ф. 237, № 379). Зберігся також недатований портрет Юзефа Болсуновського у мундирі полковника російської армії, виконаний невідомим художником-аматором (ф. 237, № 378).

Заслугує на увагу й приватна кореспонденція Теклі Болсуновської, сестри батька. Так, численні листи К. Рабцевича Теклі Болсуновській до Тульчина з Нерчинська, Іркутська та інших місць заслання (разом 56 од. зб.) протягом 1851–1860 рр. є змістовним джерелом для дослідження організації допомоги полякам, засланим до Сибіру внаслідок поразки польського повстання, та ролі особистої ініціативи Теклі Болсуновської в цій справі (ф. 237, № 222–277). До цієї ж групи документів належать папери Рози Собанської, вдови Людвіка Собанського, брацлавського маршалка⁶, – вона також активно підтримувала засланих. Серед них – копія повідомлення 3 березня 1850 р. від Брацлавського земського справника з дозволом надсилати листи й гроші засланим до Сибіру (ф. 237, № 322). Відомості про конкретну допомогу засланцям містяться у копії листа Р. Собанської до Подільського генерал-губернатора зі списком людей і зазначенням розміру фінансової допомоги у 1849–1850 рр. (ф. 237, №349). Інформативно насиченими у висвітленні цієї теми є також реєстр і звіти про грошові перекази і посилки з Варшави до Сибіру у 1847–1856 рр., нотатки і списки надісланих листів і грошових пожертвувань засланим полякам та їхнім родинам від 1849 до 1851 р. (ф. 237, №374).

Найзначніші за обсягом і змістом документи цього фамільного архіву належали Каролі Болсуновському (1838 – 1925) – археологу, нумізмату, бібліофілу⁷. Цей видатний діяч історії культури України та Польщі був кустосом нумізматичного відділу Історичного музею в Києві, членом багатьох польських, російських і українських наукових товариств: Київського товариства старожитностей і мистецтв, членом-кореспондентом Московського імператорського нумізматичного то-

вариства, дійсним членом Імператорського археологічного товариства, Київського відділу Імператорського російського військово-історичного товариства, а також наукових товариств у Рязані, Твері та Катеринославі. Авторству К.В. Болсуновського належить низка праць з археології та нумізматики, зокрема, польською мовою “Najdawniejsze pomniki chrześcijaństwa na Ruśi” (1901), “Solidy Bolesława z napisem sławiańskim” (1888), а також “О сфрагистике и геральдике Юго-Западного края” (1890), “Несколько трактатов о дрогичинских пломбах” (1894), “Русские монетные гривни, их формы и происхождение” (1903)⁸. К.В. Болсуновський зібрав у Києві цінну фахову бібліотеку з історії, археології, нумізматики та сфрагістики польською, російською, французькою, німецькою мовами. Щодо кількісного складу книгозбірні – то вона налічувала загалом 1000 томів (ці дані подає В. Віттиг), а на думку У.Г. Іваска – 1500 томів. Серед них з історії – близько 700 томів, археології – 100, бібліографії – 100, нумізматики – 70, сфрагістики – 20. Книжки були позначені власними екслібрисами К.В. Болсуновського. В. Віттиг наводить зразки трьох екслібрисів К.В. Болсуновського: перший має геральдичну символіку родини Болсуновських – на щиті герб “Kościeszka”, найпізніший, стилізований у вигляді археологічного експоната з написом французькою мовою “Ex Libris Archeologique de Ch. Bolsunovski a Kiew”, був виконаний А. Івановим у 1903 р.⁹. Як зазначав У.Г. Іваск, цим екслібрисом позначалися книжки археологічної тематики. За його ж даними, у бібліотеці К.В. Болсуновського використовувався ще один книжковий знак другої половини ХІХ ст. – з вензелем “К. В.”¹⁰

До сфери колекціонування К.В. Болсуновського належали також рукописні пам'ятки – 2000 старожитних рукописів, близько 30 автографів, 3000 гравюр роботи польських ритовників, що становили цінний матеріал для вивчення іконографії польського костелу, а також збірка російських і польських книжних знаків, марок, монет, медалей, печаток, пломб¹¹. Чільне місце у колекції Болсуновського посідала добре укомплектована збірка олов'яних пломб, дослідженню яких він присвячував свої історико-археологічні студії. Згодом монети і медалі власної збірки він офірував Нумізматичному товариству у Кракові¹².

На жаль, у фонді донині збереглася досить невелика частина рукописів, що репрезентує науково-творчу спадщину К.В. Болсуновського. Серед неї – дослідження з класичної нумізматики – “Обзор монетных типов в Ольвии”, датоване 22 вереснем 1881 р. (ф. 237, № 1),

стаття, написана польською мовою 18 лютого 1887 р. у Києві, “О закляттии духов при поиске скарбов” (ф. 237, № 2), а також підготовчі нотатки до археологічної розвідки пізнішого періоду “Камень Гелиогобала”, датовані 18 липнем 1920 р. та початкові аркуші статей, написані польською мовою у Сквирі у цей період – від 1919 до 1921 р. (ф. 237, № 3). Досить цікавими для літературознавчих студій є мемуари К.В. Болсуновського про Т.Г. Шевченка, написані також з 1918 по 1921 р. у Сквирі (ф. 237, № 376).

Як результат діяльності К.В. Болсуновського у Київському відділенні Імператорського воєнно-історичного товариства в архіві залишилася “Історична довідка про Вишневецький замок і палац”, яка містить відомості стосовно оцінки музейних та історико-культурних цінностей Вишневецького палацу (ф. 237, № 377). Довідка була укладена, вірогідно, на початку ХХ ст., оскільки у ній вже згадуються картини з Вишнівця у фондах міського музею у Києві, які надійшли туди 1898 р.¹³

Найповніше напрями науково-творчої діяльності К.В. Болсуновського, а також його особисті інтереси у царині колекціонування висвітлює значне за обсягом листування з археологами, архівістами, нумізматами, екслібрисологами, музеєзнавцями та, передусім, збирачами історичних пам’яток і старожитностей. Водночас, епістолярій дає змогу встановити шляхи формування його власної збірки, а також характеризує атмосферу інтенсивних збирацьких пошуків і наукових контактів в історико-культурних колах України, Росії та Польщі. Офіційні і приватні листи допомагають виокремити значну мережу кореспондентів К. Болсуновського та визначити осередки науково-збирацької діяльності наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст.

Так, відомо, що частину збірки К.В. Болсуновський придбав у Михайла Грейма¹⁴. В архіві відклася численна низка листів М. Грейма до К.В. Болсуновського з Кам’янця-Подільського 1896–1903 рр. М. Грейм (1828–1911) – друкар, фотограф у Кам’янці-Подільському, член імператорського Товариства любителів природознавства, антропології та етнографії, археолог-аматор, нумізмат, власник бібліотеки історико-нумізматичного профілю. Починаючи від 1880 р., через важкі матеріальні обставини, М. Грейм був змушений продавати власну книгозбірню, для чого надсилав знайомим науковцям її каталог¹⁵. Частину рідкісних друків отримав від нього й К.В. Болсуновський. Водночас М. Грейм розповсюджував серед філателістів списки власних марок і конвертів і навіть намагався продати цю збірку цілісно, як впливає

з його листа до К.В. Болсуновського від 22 листопада 1896 р. з Кам'янця-Подільського до Києва (ф. 237, № 65). Проте М. Грейм, не полишаючи своїх антикварних зацікавлень, не припинив придбання й стародруків, але скаржився, що їхній продаж у тогочасних умовах ускладнювався, адже, за його словами, “найкраще йдуть марки!!” (ф. 237, № 65). Також жваво здійснювався й обмін фаховими виданнями, довідниками, каталогами, оскільки комплектування збірок обумовило зростання попиту на них. Саме з цією метою М. Грейм просив К. Болсуновського надіслати примірник цінника польських монет. Завдяки таким контактам поповнювалися дезидерати у колекціях обох збирачів, крім того, через взаємне посередництво у продажу колекційних примірників вирішувалися особисті фінансові проблеми К. Болсуновського і М. Грейма, як свідчить, зокрема, лист від 22 листопада 1903 р. (ф. 237, № 68). Взаємні контакти давали змогу обмінювати не лише виданнями, експонатами з колекцій, а й актуальною на той час інформацією, зокрема, К. Болсуновський повідомляв М. Грейма стосовно діяльності Нумізматичного товариства, про деяких київських колег-колекціонерів тощо.

Листування М. Грейма і К. Болсуновського цього періоду відтворює подробиці організації Всеросійської виставки у Києві в 1897 р. Так, М. Грейм – завзятий аматор-фотограф сповіщав про надсилання до Комітету з організації виставки “Живих фотографій” у Києві, тобто двох тек кіноплівок “Матеріали до етнографії Поділля і Бессарабії”, і про вирішення проблем з цього приводу (ф. 237, № 64). Однак участь М. Грейма не обмежувалася цим: крім презентації альбому фотографій він планував для громадського загалу ще одну надзвичайну імпрезу – “кінематографічну демонстрацію селянських місцевих епізодів (танці подолян, циган, бессарабських молдаван)” і навіть пропонував залучити “пана Кароля до українського села” (ф. 237, № 65). Проте, судячи з текстів листів, цей проект М. Грейма, очевидно, так і залишився нездійсненим.

Подібні стосунки у сфері колекціонування пов'язували К.В. Болсуновського із кореспондентом зі Стокгольма Г. Буковським. Г. Буковський (1839–1900) – антиквар, бібліофіл, який після поразки польського повстання у 1863 р. оселився у Стокгольмі, де займався антикваріатом¹⁶. Вірогідно, К. Болсуновський здійснював і посередницькі послуги для Г. Буковського через його сестру Михайлину Пашкевічеву з м. Лібави в Курляндії, котрій були надіслані гроші для Г. Буковського, згідно з листом від 9 січня 1897 р. про отримання суми (ф. 237, №130). Водночас сестра Г. Буковського надсилала і рідкісні зразки до його

збірки, зокрема, він у листі повідомляв про печатку містечка Гранова з Брацлавського воєводства з гербом “Леліва”. Природно, у листах Г. Буковський не міг оминати суто збирацьку інформацію про комплектність збірки шведсько-польських медалей у музеї (очевидно, мається на увазі королівський музей у Стокгольмі, де він працював кустосом), про наявність у ньому чудових медалей, присвячених королю Густаву III (ф. 237, № 40).

Археологічні та нумізматичні уподобання визначили тематику листів ще одного кореспондента К.В. Болсуновського – В.А. Уляницького. Уляницький В.А. (1855 – р. см. невід.) – правник, історик, нумізмат, автор статей, опублікованих у “Чтениях общества истории и древностей российских”, “Трудах Московского нумизматического общества”¹⁷. Взаємозв'язки збирачів давали змогу систематично поповнювати дезидерати власних колекцій. Так, В.А. Уляницький обмінювався з К.В. Болсуновським дублетними примірниками монет. У листі до К.В. Болсуновського з Москви від 18 листопада 1892 р. він дякував за надіслані півгрошки Сигізмунда Августа¹⁸, з яких відібрав три відсутніх у себе варіанти, а замість них додав монети 1550, 1551, 1560 pp., котрих бракувало у збірці К.В. Болсуновського. Оскільки для К.В. Болсуновського інтерес становили також і польські монети доби Станіслава Августа Понятовського, він запропонував В.А. Уляницькому здійснити обмін дублетами, на що той, навіть не маючи дублетних примірників, погодився, мотивуючи, що монети XVIII ст. не складають жодного інтересу для нього. В.А. Уляницький надавав посередницькі послуги К.В. Болсуновському в Москві у продажу монет (ф. 237, № 143). Він також допомагав Археологічному товариству у придбанні пломб і навіть, просив виділити частину Нумізматичному товариству. Це стосувалося й продажу церковно-археологічних пам'яток: за даними листа від 18 листопада 1892 р. К.В. Болсуновський намагався продати старожитні київські хрести та шукав ринок для їхнього продажу в Москві. У зв'язку з цим В.А. Уляницький наполягав на тому, щоб навіть репрезентувати київські хрести на одному із засідань Археологічного товариства та вже після їхньої експертної оцінки запропонувати для продажу аматорам (ф. 237, № 144).

Отже, крім обміну дублетами, посередництва в їхньому продажу, спільної діяльності в Археологічному й Нумізматичному товариствах, В.А. Уляницький консультував київського науковця, постачав його довідково-бібліографічною літературою, зокрема, каталогами, інформував про розвідку Черепніна в “Известиях Рязанской архивной

комиссии”, в якій досліджувалися пломби – важливе питання для К.В. Болсуновського (ф. 237, № 145).

У листах В.А. Уляницького представлено коло тогочасних антикварів, книгарів-букіністів, видавців ліцитаційних каталогів. Зокрема, неодноразово зустрічаються посилання на популярний у той період каталог Броніслава Больцевича (дати життя невід.) – власника антикварної крамниці у Варшаві, який публікував ліцитаційні каталоги книжок, монет, портретів тощо¹⁹. В одному з листів йдеться про контакти з Густавом Субі-Бізь’є (1849–1937), варшавським антикваром, нумізмом, збирачем книжок і екслібрисів²⁰, який придбав у В.А. Уляницького монети (ф. 237, № 145), а також про конкурентні заходи між ним і Б. Больцевичем стосовно колекцій монет. У свою чергу, К.В. Болсуновський повідомляв про київських збирачів предметів старожитностей і мистецтва, зокрема, про членів Церковно-археологічного товариства в Києві М.П. Чернева і М.Г. Захар’євського (ф. 237, № 145).

Оскільки В.А. Уляницький систематично листувався з розгалуженою мережею колег-науковців і збирачів, через його посередництво К.В. Болсуновський контактував з іншими колекціонерами, зокрема, із Самуелем Копровським (ф. 237, № 144).

С. Копровський, збирач з Волині, належав до польського роду герба “Кораб”. Він не залишив помітного сліду в історії бібліофіліства, його ім’я не зафіксоване у фаховій літературі, проте його листи містять цікаві історико-культурні факти для відображення провінційного колекціонування “середньої руки”, оскільки у них відтворюється атмосфера дослідницьких і антикварних пошуків кінця ХІХ – початку ХХ ст., визначаються зв’язки з науковцями та колекціонерами, переважно з Польщі. Зрештою, його збирацькі інтереси вирізняються багатоаспектністю та видаються досить типовими для тієї епохи.

Інтенсивне листування С. Копровського з К.В. Болсуновським, яке тривало від 15 травня 1892 до 28 червня 1897 р. (ф. 237, № 87–106), рясніє подробицями щодо пересічних зацікавлень цього колекціонера. Листи написані польською мовою, інколи макаронічні – кореспондент у деяких абзацах переходить на французьку, спорадично трапляються й російські фразеологічні звороти. Як свідчить лист від 15 вересня 1892 р., С. Копровський сам звернувся до К.В. Болсуновського з пропозицією обміну (ф. 237, № 87). За складом його колекція була подібною до антикварної крамниці: він збирав медалі, яких мав детально укомплектовану збірку періоду після поділу Речі Посполитої, а також меншу групу монет, починаючи від доби короля Сигізмунда II Августу.

мунда І, а також марок, гравюр, картин, гральних карт, каблучок, табакерок тощо. Щодо бібліофільських інтересів, то він володів дуже комплектною, за його власною оцінкою, нумізматичною бібліотекою; судячи зі змісту листів, його книгозбірня мала профільний характер.

Листи С. Копровського до К. Болсуновського цінні також згадками про контакти з дослідниками польського науково-збирацького середовища. Він був знайомим Матіаша Берсона, відомого фахівця у галузі історії мистецтва і старожитностей з Варшави, автора праць з історії культури Речі Посполитої, та консультувався з ним стосовно атрибуції старожитньої печатки, як бачимо з його листа до К.В. Болсуновського від 12 грудня 1892 р. (ф. 237, № 92). Також мають історико-наукове значення й відомості про колекцію М. Берсона, зокрема, за текстом листа від 1 березня 1895 р. на запитання К. Болсуновського про пломби М. Берсон інформував С. Копровського що мав значну збірку дрогичинських пломб, яку офірував Академії мистецтв у Кракові (ф. 237, №98). Очевидно, що крім обміну примірниками (медалей, монет, археологічних експонатів, марок тощо) з колекцій, дарування К.В. Болсуновським власних публікацій, зокрема, його нумізматичної розвідки про соліди, надзвичайно актуальним як для волинського збирача, так і для К. Болсуновського було розширення й налагодження наукових контактів з іншими колегами, про що свідчить лист від 12 грудня 1892 р. (ф. 237, № 92). Тому С. Копровський у листі від 26 жовтня 1892 р. просив К. Болсуновського повідомити адресу В. Віттига, польського екслібрисолога, геральдиста, нумізмата (ф. 237, № 90).

К.В. Болсуновський надавав суттєву підтримку молодим дослідникам і літераторам з польського науково-культурного середовища у Києві на межі XIX– XX ст. Він постачав літературою і консультував Вацлава Цеховського, який співпрацював з польським періодичним виданням у Києві “Gazeta Kijowska” у період підготовки свого дослідження “Koscioły katolickie w Kijowie” В. Цеховський сподівався на подальшу допомогу матеріалами для майбутньої праці “Pamiętki polskie Kijowa”, яку обіцяв опублікувати часопис “Край” у Санкт-Петербурзі, редагований Еразмом Пілтцем, згідно з листом В. Цеховського від 24 серпня 1900 р. (ф. 237, № 161).

Зауважимо, що колеги-збирачі, з якими мав особисті стосунки К.В. Болсуновський, крім власних студій активно займалися і науково-видавничою діяльністю, публікували науково-популярні, літературно-мистецькі часописи, академічні періодичні видання в Україні, Росії та Польщі наприкінці XIX – на початку XX ст. У цьому напрямі розви-

валосся співробітництво К.В. Болсуновського з редакцією часопису “Киевская старина”, де вийшла його етнографічна розвідка у 1889 р.²¹ Праці К.В. Болсуновського публікувалися також друкарнею Університету св. Володимира, згідно з листом Сулахицького від 15 січня 1897 р., який надсилав коректуру каталогу з повідомленням, що примірники літографованих таблиць – відбитків монет зберігаються у друкарні для цензури (ф. 237, № 139). Ймовірно, К.В. Болсуновський брав безпосередню участь у подальшій долі цієї публікації, оскільки Сулахицький ще 11 січня 1897 р. повернув К.В. Болсуновському таблиці монет і просив особисто потурбуватися про видання (ф. 237, № 137). Незабаром у цій друкарні побачив світ “Каталог предметов, выставленных в университете св. Владимира во время XI археологического съезда” (К., 1899), укладений К.В. Болсуновським²².

Деякі штрихи щодо співпраці К.В. Болсуновського у польських науково-популярних виданнях відображає епістолярій з Е. Маєвським, (1858–1922), редактором часописів “Światowit” і “Wisła”, природознавцем, етнографом, археологом, власником цінної археологічної збірки. У листі від 12 листопада 1903 р. Е. Маєвський замовив К. Болсуновському статтю польською мовою для “Światowitu” або “Wisły”. У зв’язку з підготовкою публікації розвідки К.В. Болсуновського у часопису “Światowit”, Е. Маєвський сповіщав, що примірники дослідження про дрогичинські пломби вже опубліковані та обіцяв їх вислати, а вже в наступному листі від 19 листопада 1903 р. писав про надсилення авторові неоправлених друків без таблиць. Крім науково-видавничої співпраці їх пов’язували і збирацькі уподобання: саме тому у листі від 12 листопада 1903 р. зрозумілою видається подяка Е. Маєвського за офірований К.В. Болсуновським археологічний зразок для його колекції – залізну стрілу та висловлюється жвавий інтерес до історії її походження (ф. 237, № 113).

До кола тогочасних науковців, з якими листувався К.В. Болсуновський на рубежі XIX–XX ст., слід залучити Ієроніма Лопасинського (1860–1906), польського етнографа, мовознавця, знавця стародруків і старожитніх рукописів. Судячи з єдиного, але змістовного листа з Любліна до Києва від 18 травня 1897 р. – це були багатоаспектні наукові і бібліофільські контакти (ф. 237, № 125). І. Лопасинський консультував К.В. Болсуновського з етнографічного питання – атрибутував писанки, визначив, з якої місцевості вони походять. Досить вагомими були і науково-бібліографічні консультації: І. Лопасинський надавав бібліографічні відомості, оцінюючи для К.В. Болсунов-

ського стародрук – польський брєвіарій 1683 р. Лист І. Лопасинського містить згадки з актуальної для обох бібліофільської тематики – так, він писав про придбання ним раритетного видання твору першого польського поета Миколая Рея “*Żywot pocsziwego człowieka*”, а далі – просив К.В. Болсуновського надіслати список стародруків XVII ст. для продажу. Звичайно, люблінський збирач не оминув у листі й сферу, що найбільше цікавила К. Болсуновського – дрогичинські пломби і навіть рекомендував розвідку з цього приводу доктора Людвіга Стєда у кенігсберзькому науковому виданні. Водночас, обізнаність І. Лопасинського у науково-видавничому світі була надзвичайно корисною для К. Болсуновського: він інформував про статті, рецензії у часописах “*Wisła*” та “*Киевская старина*” (ф. 237, № 125).

Передусім – колекціонування, а саме – питання і проблеми тогочасної археології та нумізматики, є лейтмотивом листів періоду 1894–1897 рр. (ф. 237, № 75–79) К. Болсуновському від Людвіга Житинського, польського колекціонера, нумізмата з м. Лагодівка. Листування торкалося обміну фаховими виданнями, наукових консультацій у справах атрибутування монет, медалей, археологічних експонатів, допомоги у придбанні літератури, а також поточних справ з приводу придбання і обміну колекційними зразками. Ця кореспонденція містить суттєві дані історико-реєстраційного характеру стосовно складу археологічних і нумізматичних збірок тогочасних дослідників.

При встановленні зв'язків К.В. Болсуновського з фахівцями в галузі вивчення ретроспективних зібрань польського походження варто згадати й ім'я Казимира Рейхмана, відомого екслібрисолога, автора спеціальних ґрунтовних праць. Судячи з тексту двох недатованих листів К. Рейхмана з Варшави від 15 листопада і 18 січня (рік не вказаний), завдяки залученню К.В. Болсуновського до колекційного обміну, К. Рейхману вдавалося поповнювати лакуни власної збірки екслібрисів рідкісними примірниками та тим самим включати до власних студій нові дані. Проте ці зв'язки не були односторонніми, а мали взаємокорисний характер для обох збирачів. К.В. Болсуновський надсилав К. Рейхману зразки екслібриса Августа Закжевського, а той просив зі збірки екслібрисів К.В. Болсуновського книжкові знаки Олександра Сапеги, яких бракувало у К. Рейхмана. На обмін К. Рейхман запропонував екслібриси Костянтина Любомирського, Куропатницького, Михаїла Мнішка, Адамів Росцішевських – батька і сина роботи Келешинського, П.А. Верещинського і Оссолінського, писав він у листі з Варшави від 18 січня (б.д.). А вже в іншому листі від 15 листо-

пада він, ймовірно, за обміном, додавав рідкісний відбиток екслібриса княгині Масальської, дружини К.С. Масальського, ритований гравером Алессандром за рисунком Друтського. Водночас, К. Рейхман цікавився новоствореним виданням “Антикварій Київський” (ф. 237, №134–135).

У контексті спільних антикварно-бібліофільських зацікавлень книжковими пам'ятками польської культури ХІХ ст. слід розглядати й кореспонденцію між К.В. Болсуновським і Владиславом Міцкевичем (1838–1926), видавцем, колекціонером, сином Адама Міцкевича. Очевидно, завдяки закордонній подорожі К.В. Болсуновського й зустрічі з Владиславом Міцкевичем в архіві залишився його лист з Парижа від 17 липня 1911 р., в якому він дякував за пам'ять про свою колекцію та дари до неї. Зупиняючись на власних бібліофільських пошуках, В. Міцкевич ділився із К.В. Болсуновським (ф. 237, № 122) давнім бажанням – придбати нелегально видану у Києві (на жаль, точні вихідні дані у тексті листа не вказані) збірку поезій А. Міцкевича, а також повідомляв про рідкісність цього видання у антикварів.

Отже, за даними з листів очевидним є, що систематичний обмін зі збирачами і придбання у антикварів були основними джерелами формування колекції К.В. Болсуновського; для поповнення дезидератів необхідні були конкретні відомості реєстраційного характеру щодо унікальних і рідкісних примірників з різних зібрань. Наприклад, подібною темою об'єднане листування з Ельканом Аронсоном з Кракова, який у листі від 11 червня 1895 р. подав опис релігійних медалей з власної збірки: доданий реєстр медалей ХVІІ–ХVІІІ ст. (ф. 237, № 20). Проте К.В. Болсуновському у поповненні збірки пломб допомогали не лише збирачі, ймовірно, йому доводилося користуватися послугами місцевих жителів, аматорів так званої “чорної археології” та їхніми знахідками. Так, за даними з листів 2/14 березня – 7/19 липня 1897 р. (ф. 237, № 107–111), відомості та відбитки дрогичинських пломб йому надав якийсь Антоній Коханський, мешканець м. Дрогичин, котрого він фінансово підтримував за часи навчання у Варшаві, а той особисто допомагав у пошуках археологічних пам'яток для К.В. Болсуновського (ф. 237, № 110).

Приділяючи увагу систематичному комплектуванню різноманітних відділів своєї збірки, К.В. Болсуновський користувався послугами антикварів, книгарів – вітчизняних і зарубіжних, переважно французьких. Він був пов'язаний із паризьким антикваром Еженом Шаравеем, який займався продажем рідкісних автографів. З ним він листувався стосовно автографа Орлика, як бачимо з листа з Парижа до

Києва від 10 травня 1897 р. (ф. 237, № 162). За даними листів 3 лютого – 13 травня 1897 р. з Парижа до Києва, К.В. Болсуновський неодноразово звертався також до послуг паризького антиквара Луї Хуота, який надсилав йому необхідні томи енциклопедично-довідкових видань, каталогів тощо (ф. 237, № 158–160). Крім бібліофільських надходжень з Парижа, К.В. Болсуновський був зацікавлений у придбанні гравірованих портретів польських історичних діячів XVIII–XIX ст. – Костюшка, Пуласького, про що йдеться у листі від 19 березня 1897 р. з Парижа від Гodefроя Майєра, паризького торговця естампами (ф. 237, № 115). Крім французьких кореспондентів, до нього звертався антиквар Брюддер Еггер з Відня у листі від 28 грудня 1903 р. стосовно спеціальної літератури, необхідної К.В. Болсуновському (ф. 237, № 39).

Отже, науковий інтерес К.В. Болсуновського підштовхував його до ретельного формування підручної бібліотеки, до складу котрої входила спеціалізована література, енциклопедичні, довідково-бібліографічні, наукові періодичні видання. Зокрема, цікавлячись філателією, К.В. Болсуновський передплачував разом з іншими періодичними виданнями ілюстрований щомісячник “Polski filatelista”, який видавався у Кракові М. Урбаньським. Про це читаємо у листі 1897 р., у якому йдеться про передплату на 1898 р. (ф. 237, №142).

Серед документальної спадщини К.В. Болсуновського вирізняється джерело, що свідчить про меценатські заходи науковця по збереженню історико-культурних цінностей. Так, у архіві зберігається лист Варшавського товариства по охороні пам’яток минулого з подякою К.В. Болсуновському за надіслані археологічні експонати 31 серпня 1912 р. (ф. 237, № 381). Цікаво, що згодом цей документ опинився у Білоцерківському музеї, про що свідчить штамп музею.

Таким чином, аналіз складу фонду дає змогу стверджувати, що, незважаючи на те, що підгрунття архіву Болсуновських складається з історичних документів кількох поколінь початку XIX ст., його основне ядро врешті сформувалося завдяки документальним матеріалам найбільш відомого представника цього роду К.В. Болсуновського, який залишив помітний слід в історико-культурному житті України кінця XIX – початку XX ст.

¹ Арх. ІР НБУВ, оп. 1, од. зб. 47, арк. 20, 26.

² Болсуновські // Особові архівні фонди Інституту рукопису. Путівник.– К., 2002.– С. 52-53.

³ *Dunin-Borkowski J.S.* Rocznik szlachty polskiej.– Lwow, 1883.– Cz. 2.– S. 432;
Uruski S. Rodzina.– Т. 1. – S. 303-304; *Chrzęński S.* Tablice odmian herbowych.–
Warszawa, 1909.– К. 24; tabl.VI.

⁴ *Dunin-Borkowski J.S.* Rocznik szlachty polskiej. – S. 432.

⁵ *Черкаська Н.О.* До історії збірки “магнатських” фондів Центрального архіву давніх актів у Києві (1921–1945) // Арх. України.– 2002.– № 4/6.– С. 110.

⁶ *Dunin-Borkowski J.S.* Rocznik szlachty polskiej.– Lwow, 1881.– Cz. 1.–S. 276.

⁷ Енциклопедія українознавства. – К., 1993. – Т. 1. – С. 156.

⁸ *Иваск У.Г.* Описание русских книжных знаков.– М., 1905. – С. 73–75.

⁹ *Wittig W.* Ex-Librisy bibliotek polskich XVII–XVIII wieku.– 1903.– S. 111–113.

¹⁰ *Иваск У.Г.* Описание русских книжных знаков. – С. 73–75.

¹¹ *Иваск У. Г.* Частные библиотеки в России.– Спб., 1912.– Ч. 1-2.– С. 72.

¹² Słownik pracowników książki polskiej. – Warszawa; Lodz, 1972. – S. 80–81.– (Далі– СПКР).

¹³ *Chwalewik Ed.* Zbiory polskie: archiwa, biblioteki, gabinety, galereje, muzea i inne zbiory pamiątek przeszłości w Ojczyźnie i na obczyźnie... – Krakow ; Warszawa, 1926-1927.– Т 1.– S. 161; Krakow, 1927.– Т. 2. – S. 507.

¹⁴ СПКР – S. 292-293.

¹⁵ СПКР – S. 292-293.

¹⁶ СПКР.– S. 99-100; *Wittig W.* Ex-Librisy bibliotek polskich XVII – i XVIII wieku.– 1903. – S. 111–113.

¹⁷ Энциклопедический словарь / Брокгауз и Ефрон.– Спб., 1902.– Т. 34А.– С. 719.

¹⁸ *Зварич В.В.* Нумизматический словарь.– Львов, 1978.– С. 135.

¹⁹ СПКР – S. 80.

²⁰ СПКР.– S. 839-840.

²¹ Систематический указатель журнала “Киевская старина” / Сост. И.Ф Павловский и др.– Полтава, 1911.– С. 135, поз. 1601.

²² Там же.– Поз. 3482.